

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНИХ КЛАСТЕРНИХ СТРУКТУР В УКРАЇНІ

Анотація. У статті розглянуто особливості функціонування рекреаційно-туристичних кластерних структур, наведено модель функціонування рекреаційно-туристичного кластера та окреслені проблеми управління ним.

Ключові слова: кластерні структури, рекреаційно-туристичний кластер, модель функціонування рекреаційно-туристичного кластера.

Summary. The article considers the features of functioning of recreational-tourist cluster structures, hovering over the model of the functioning of recreation and tourist cluster and outlines the problems of its management.

Key words: cluster structures, recreation and tourism sector, functioning model of recreational-tourist cluster.

Постановка проблеми. У сучасних умовах туристична галузь України досить динамічно розвивається, що є результатом науково-технічного прогресу, зростання пізнавальних, оздоровчих потреб людей і необхідності в міжнародних ділових контактах. Проте рівень розвитку рекреаційно-туристичної сфери невисокий. Це зумовлено багатьма причинами, а саме: високі податки; не вирішеність питань з приватизації землі та захисту приватного капіталу; недостатня державна підтримка суб'єктів державного підприємництва; недосконалість туристичної інфраструктури та ін. Тому для ефективного господарського використання курортно-рекреаційної території та забезпечення конкурентоспроможності туристичних продуктів необхідне створення у сфері туризму кластерних структур.

Аналіз останніх досліджень і публікацій: Дослідженням механізму функціонування, регулювання та розвитку рекреаційно-туристичних кластерних утворень займаються такі іноземні та вітчизняні науковці, як А. Александрова, П. Гудзь, В. Кифяк, В. Кравців, Н. Мікула, С. Соколенко, Д. Стеченко, С. Ткачова, Л. Черчик, В. Чужиков та інші. Проте у вітчизняній науковій літературі повною мірою не розкрито особливості функціонування рекреаційно-туристичних кластерних структур в Україні.

Мета статті — виокремити особливості функціонування кластерних структур в рекреаційно-туристичній сфері.

Виклад основного матеріалу. Кластерні утворення на сьогодні є ефективною формою регіонального

розвитку, організації інноваційних процесів, що формують специфічне економічне середовище з метою розширення взаємозв'язків у сфері торгівлі, вільного переміщення капіталу, людських та інформаційних ресурсів. Кластерні структури можуть включати підприємства як виробничої, так і невиробничої сфери; виникають природно і працюють лише в умовах ринкової економіки; створюються як на основі окремих підприємств, так і на регіональному чи національному рівнях; діють на основі формальних і неформальних зв'язків.

Кластеризація підприємств у сфері туризму передбачає не створення нових суб'єктів господарювання, а об'єднання на добровільних і взаємовигідних засадах наявних виробників продукції та послуг. Метою такого об'єднання є досягнення нового рівня конкурентоспроможності на ринку туристичних послуг за рахунок скоординованих дій членів кластера [1, с. 224–225].

До структури рекреаційно-туристичного кластера повинні входити обов'язкові компоненти, без яких створення кластера неможливе, а саме: сектор виробництва рекреаційно-туристичних послуг; сервісний сектор; допоміжний сектор; сектор забезпечення життєдіяльності рекреаційно-туристичного кластера. Сектор виробництва рекреаційно-туристичних послуг об'єднує туроператорські фірми та турагентства, заклади з розміщення та оздоровлення туристів (готелі, мотелі, кемпінги, санаторно-курортні заклади, турбази), підприємства з перевезення

туристів (автотранспортні підприємства, авіакомпанії), заклади з організації харчування туристів (ресторани, кафе, їдальні) і заклади з організації дозвілля туристів (екскурсійні бюро, музеї, театри, заклади індустрії розваг (казино, аквапарки та ін.), національні природні парки, заповідники, заказники, ботанічні сади, зоопарки). Отже, цей сектор охоплює підприємства, що безпосередньо виробляють та реалізують рекреаційно-туристичні послуги.

Сервісний сектор об'єднує банківсько-кредитні та страхові установи, навчальні заклади туристичного профілю, наукові установи, а також бізнес-центри, лізингові компанії. Підприємства сервісного сектору надають різноманітні послуги (фінансові, освітні, посередницькі) ключовим підприємствам кластера.

Допоміжний сектор, по-перше, охоплює різноманітні підприємства з виробництва сувенірів, туристичного спорядження, специфічні для певної місцевості товари, по-друге, поліграфічні підприємства, картографічні фабрики, періодичні видання, телерадіокомпанії, по-третє, органи державної влади, агенції регіонального розвитку, міжнародні та державні фонди і програми.

Сектор забезпечення життєдіяльності рекреаційно-туристичного кластера зв'язує між собою окремі сектори та підприємства туристичного кластера, забезпечуючи координацію їхньої діяльності. До його складу входять маркетинговий, рекламно-інформаційний, логістичний та юридично-аудиторський відділи.

Модель функціонування рекреаційно-туристичного кластера наведено на рис. 1.

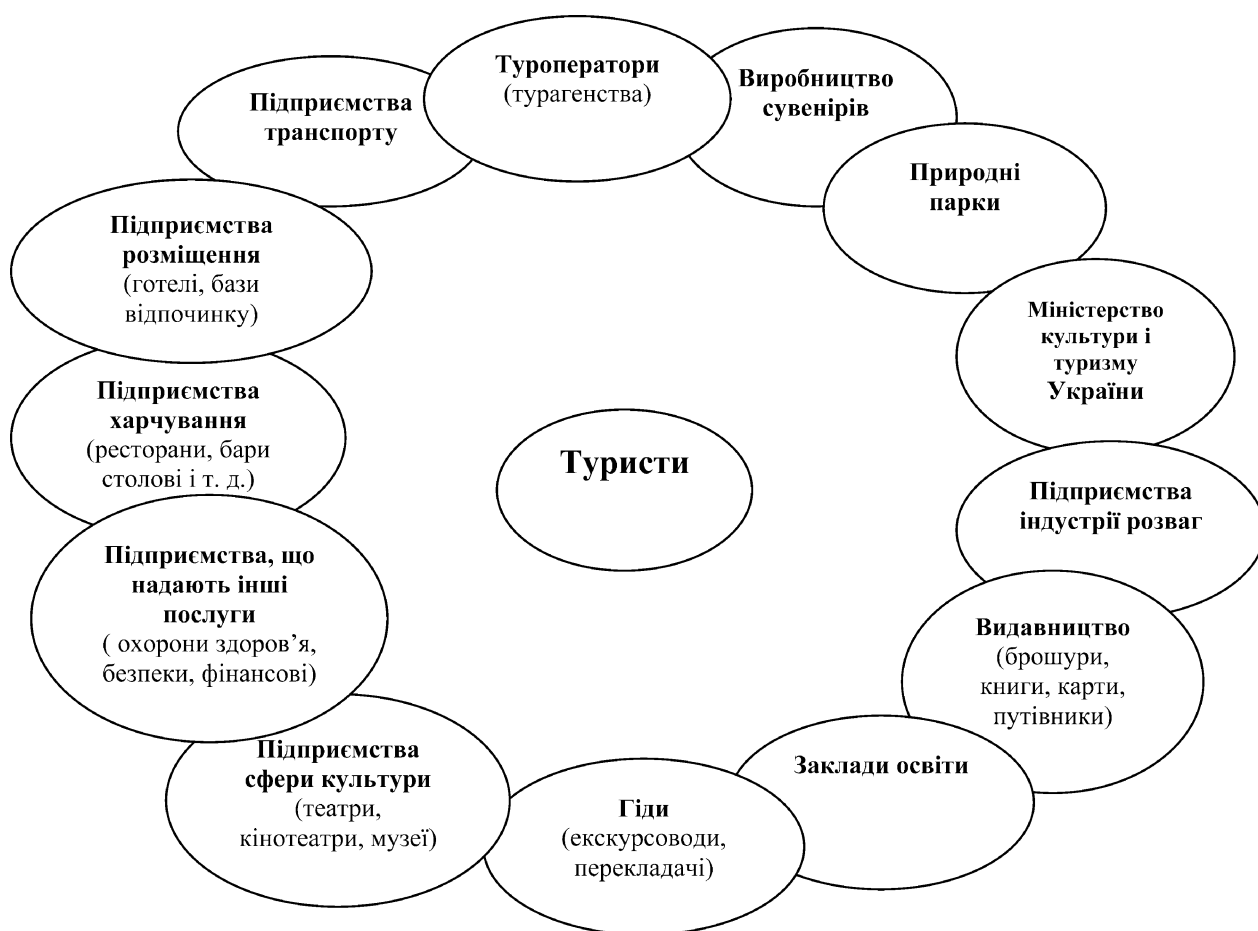

Рис. 1. Модель функціонування туристичного кластера (розроблено автором)

Запропонована блок-схема функціонування рекреаційно-туристичного кластера об'єднує зусилля органів влади і ключових учасників кластерів для виробництва певного рекреаційно-туристичного продукту та дозволяє диверсифікувати його за видами туризму згідно з попитом споживачів.

Кластерний підхід у сфері туризму активізує підприємство шляхом концентрації ділової активності, тому сприяє створенню робочих місць, доходів, поліпшенню якості туристичних послуг,

життя населення на території його запровадження. Досягається це завдяки зростанню конкурентоспроможності, можливості інтеграції інтелектуальних, природно-рекреаційних, трудових, фінансових і матеріальних ресурсів у забезпеченні якості виробництва та надання послуг [2, с. 377].

Об'єднання в кластерну структуру рекреаційних, туристичних та курортних підприємств, інфраструктурних і підтримувальних галузей, науково-технічних установ, органів державної влади,

установ освіти, які будуть взаємопов'язані у сфері охорони і відновлення навколишнього природного середовища, отримують додаткові можливості для залучення інвестицій з метою розроблення програм захисту довкілля.

Згідно із типологією кластерів рекреаційно-туристичний кластер можна зарахувати до галузевих кластерних утворень. Типологізація дає змогу чітко встановити стратегічні цілі, напрями діяльності і розвитку кластера, окреслити коло завдань, які вирішуються за допомогою кластера, виявити спеціалізацію кластера і територіальний аспект діяльності.

Визначення складу всіх учасників рекреаційно-туристичного кластера дає змогу підприємствам однакової спеціалізації в галузі розробити конкурентоспроможний продукт зусиллями усіх учасників кластера.

Необхідним організаційно-економічним інструментом управління рекреаційно-туристичним кластером може бути компонентний системно-структурний аналіз ресурсів, який сполучається з аналізом територіальним, результатом якого є визначення елементів територіальної структури туристсько-рекреаційної системи туристичного регіону, його виду, форми, ієрархії, спеціалізація на певних видах туризму (з урахуванням граничних навантажень) і наступна делімітація [3].

В Україні також започаткований кластерний рух, зокрема, найбільш успішними та відомими прикладами кластерних утворень у сфері туризму є кластер сільського туризму «Оберіг», туристичний кластер «Кам'янець», кластер «ЕКОТУР». В інших областях України з 2005 р. розпочалось активне впровадження кластерів, у тому числі у туристичній сфері: Івано-Франківська область (туристичний кластер, кластер виробників декоративного текстилю); Полтавська область (туристично-рекреаційний кластер «Гоголівські місця Полтавщини»); Черкаська область (кластер перевізників); Київська область (Славутицька міська громадська організація «Туристичний кластер — Славутич»); Автономна Республіка Крим (добровільне об'єднання органів місцевого самоврядування міст Вознесенськ, Гола Пристань, Южний, Ізмаїл, Белгород-Дністровський, Алушка, Іллічівськ, Цюрупінськ «Туристичний кластер «Південне туристичне кільце»). Ідеї створення туристичних кластерів на рівні ініціювання громадськими організаціями та органами місцевого самоврядування також з'являються і в інших регіонах, зокрема у Тернопільській, Чернівецькій, Чернігівській та Рівненській областях.

Створення кластерної моделі розвитку рекреаційно-туристичного комплексу надасть змогу розвиватися великій кількості галузей, що на даний момент знаходиться у зародковому стані в регіоні або відсутні зовсім (таких як громадський тран-

спорт, мобільний зв'язок, сфера побутових послуг, охорона здоров'я, культурний відпочинок та інші).

На сьогоднішній день існує низка проблем щодо формування і функціонування кластерів у рекреаційно-туристичному комплексі України, які можна об'єднати у дві групи: теоретичні проблеми та прикладні проблеми.

До теоретичних проблем слід віднести всі питання, пов'язані з формуванням теоретичних основ створення кластерів у рекреаційно-туристичному комплексі країни. Серед практичних проблем функціонування і формування кластерів можна зазначити недостатню відлагодженість механізмів узгодження інтересів учасників кластера та реалізацію їх через комплексні програми, які розроблені в областях [4].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, розвиток рекреаційно-туристичної сфери через створення кластерних структур сприятиме збільшенню масштабів і покращанню якості виробництва рекреаційно-туристичного продукту, залученню резервів, активізації економічного оточення, зменшенню витрат на виробництво, загальному підвищенню економічної ефективності, отриманню синергетичного ефекту. Кластер є однією з привабливих форм організації рекреаційної діяльності, особливо в умовах становлення ринкових механізмів господарювання, оскільки об'єднує на добровільних і взаємовигідних засадах суб'єктів економічної діяльності, що дозволяє їм успішно конкурувати на ринках різних рівнів.

Література

1. Смаль І. В. Туристичні та санаторно-курортні кластери в Україні: перспективи та проблеми створення / І. В. Смаль // Туристично-краєзнавчі дослідження. — К. : Нац. турист. організація, 2002. — Вип. 4. — 456 с. — С. 224–225.
2. Стеченко Д. М. Наукова сутність процесу кластеризації у сфері туризму [Електронний ресурс] / Д. М. Стеченко // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. — С. 376–380. — Режим доступу : <http://www.univer.km.ua/visnyk/684.pdf>.
3. Нездоймінов С. Г. Туризм як фактор регіонального розвитку: методологічний аспект та практичний досвід / С. Г. Нездоймінов. — Одеса : Астропринт, 2009. — 304 с.
4. Гоблик В. В. Формування кластерів у рекреаційно-туристичному комплексі : автореф. на здобуття наук. ступеня дис. канд. екон. наук / В. В. Гоблик ; ДНУЗ «Ужгородський національний університет». — Ужгород, 2009. — 24 с.
5. Безпарточний М. Г. Кластерна модель забезпечення конкурентоспроможності суб'єктів господарювання у контексті регіонального функціонування / М. Г. Безпарточний // Економіческие инновации. — 2007. — № 30. — С. 24–32.

6. Семенов В. Ф. Регіональний рекреаційний кластер у контексті структурної перебудови економіки регіону / В. Ф. Семенов, В. Мозгальова, І. Давиденко // Регіональна економіка. — 2006. — № 3. — С. 78–89.

7. Харічков С. К. Напрямки реструктуризації та формування умов поступального розвитку рекреаційно-туристичного комплексу регіону : наукова доповідь / С. К. Харічков, О. А. Воробйова, І. М. Дишловий, С. Г. Нездоймінов ; Інститут про-

блем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України. — Одеса, 2009. — 27 с.

8. Добуш Ю. Я. Особливості формування кластерів у рекреаційній сфері [Електронний ресурс] / Ю. Я. Добуш. — Режим доступу : <http://docs.google.com>.

9. Семенов Г. А. Створення кластерних об'єднань в умовах нової економіки : монографія / Г. А. Семенов, О. С. Богма. — Запоріжжя : КПУ, 2008. — 244 с.